

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Α΄.

(Ὅτι ἐστὶ περὶ τοῦ ἄν ὀσιωτέρου ἀνθρώπου
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θιάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1879

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α΄.	30 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1879	ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ΄.
----------	-------------------	-------------

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΜΑΖΕΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ F. Σιάτσμαϋερ, καὶ ἀπὸ τῆς Γερμανικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.

(ἰδ. ταναγ. τιλ. 114)

Α΄.

Ἡ ψυχολογία καὶ φυσιολογία δύνανται πολλοὺς σαφηνισμοὺς νὰ παράσχωσι τῇ παιδαγωγικῇ, ἀλλὰ πλείονας νὰ λάβωσι παρ' αὐτῆς.

Ὡς ἡ λατινικὴ λέξις *educatio*, ἐν δὲ ταῖς θυγατράσι τῆς λατινικῆς γλώσσης *éducation*, *educatione* κτλ. παράγεται ἀπὸ τοῦ *educere* = «ἐξάγω», οὕτως ἡ γερμανικὴ λέξις «*Erziehung*» (=ἀγωγή, παιδαγωγία) ἀπὸ τοῦ «*erziehen*», ἥτοι ἄγω, ὀδηγῶ τινα εἰς τι τέρμα, σκοπὸν = *inducere, perducere*.

Πρὶ πάντων δὲ ὁ παιδαγωγὸν γινωσκέτω, ὅτι πλείω αἰεὶ ποτε δεόν νὰ ἐξαγάγῃ ἀπὸ τοῦ παιδαγωγουμένου ἢ νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐνστοιβάσῃ αὐτῷ λόγους, κραυγαῖς κ.λ.

Ἡ παιδαγωγία δὲν ἀποβλέπει τοσούτω εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ παιδαγωγουμένου, ὅσω εἰς τὸ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ σβεσθῶσιν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ τὰ ὑπάρχοντα ἔμφυτα προτερήματα καὶ καλὰ κλίσεις αὐτοῦ, νὰ μὴ κοιμηθῇ ἡ φαντασία αὐτοῦ, νὰ μὴ περιορισθῇ καὶ ἀποτραπῇ διὰ τοῦ φόβου ἢ ἐπιθυμίας καὶ ὁ πόθος αὐτοῦ πρὸς ἐνασχόλησιν καὶ αἱ ὑπ' ἄλλων (ἀνικάνων ἢ ἀπαιδευτῶν γονέων) ἐπενεχθεῖσαι βλάβαι ὅσω τὸ δυνατόν νὰ θεραπευθῶσι καὶ ἐπανορθωθῶσιν.

Ἄλλὰ ποσῶς δὲν εἶνε ἐπάναγκες νὰ προλαμβάνομεν τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου, τοῦ παιδός, τοῦ κορασίου, τοῦ νεανίου, καὶ τῆς νεανίδος, ὅπως ἐπιταχύνωμεν αὐτήν. Ἄρκει νὰ ἐπιτηρῶμεν αὐτήν καὶ ἐγκαίρως διὰ τῶν προσηκόντων μέσων νὰ ὀδηγῶμεν καὶ βοηθῶμεν.

Οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἥττον τύραννοι ἀλλήλων, ἢ ἕκαστος ἑαυτοῦ, γενόμενος δοῦλος κακῶν συνηθειῶν.

Ἀληθῶς ἐλευθερία εἶνε ἡ παιδαγωγία ἡ ἱκανὸν ποιούσα τὸν παιδευόμενον ν' ἀσπάζεται ἐν πᾶσι τὴν τάξιν καὶ μὴ ῥυμουλκῆται ὑπὸ ξένων ἢ ἰδίων συνηθειῶν. Ὡς εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην πράξιν οὕτω καὶ εἰς τὴν παιδαγωγίαν δὲν ἄρκει μόνον τὸ παρατηρεῖν καὶ παραβάλλειν· αἱ παρατηρήσεις πρέπει ν' ἀποβλέπωσιν εἰς ὠρισμένον σκοπὸν. Δέον νὰ γινώσκωμεν περὶ πού, τί ζητοῦμεν, ὅπως εὖρωμέν τι.

Ἐπάρχει τάξις ἄνευ μεθόδου, ἀλλὰ πολλῶ πλείονες μέθοδοι ἄνευ τάξεως. Η. χ. ἐν τινι πολιτείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης ἠθικῆς αὐτῆς παρακμῆς δύναται νὰ ἐπικρατῇ ἐξωτερικὴ τις ἀναγκαστικὴ τάξις, — ἐν ᾧ ἀπεριόριστος σχεδὸν πολιτικὴ ἐλευθερία πολὺ καλῶς συμβιβάζεται μετὰ τῆς καλλίστης ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς τάξεως, καίτοι ἡ δημοσία ἐπιμιξία τοσοῦτω ποικίλη καὶ ζωηρά. Ἡ παιδαγωγία ὁμοιάζει πρὸς τροχόν, οὗ αἱ ἀκτῖνες συγκεντροῦνται ἐν κοινῷ κέντρῳ.

Τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὄργανα, τὰ ὅποια δὲν διαπλάσσονται ἀφ' ἑαυτῶν — μουσικὰ ὄργανα, τὰ ὅποια δὲν ἤχοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν.

Πρὸς κατασκευὴν καὶ κροῦσιν τούτων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἀπαιτοῦνται καλλιτέχναι, οἵτινες ἐπίστανται νὰ κινῶσι τὰς χορδὰς. Καλὸν μουσικὸν ὄργανον κακῶς κρούμενον εἶνε χειρὸν καὶ τοῦ χειρίστου μουσικοῦ ὀργάνου, καλῶς κρουομένου. Οὕτως ἐνιοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε, ὡς ἡ παροιμία λέγει, « καλοὶ μὲν ἄνθρωποι, κακοὶ δὲ μουσικοὶ ». Δέον ν' ἀνερευνήσωμεν ποσοστὸν τοῦ ἀληθοῦς καὶ κακοῦ ἐνυπάρχει ἤδη ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ θυμικῇ τοῦ παιδευομένου δυνάμει πρὶν ἢ ἐποικοδομήσωμεν περαιτέρω ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεμελίου — ἵνα μὴ δαπανῶμεν μάτην χρόνον καὶ κόπον πρὸς διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν πραγμάτων, ἅπερ ἤδη οὗτος γινώσκει καὶ δύναται. Πᾶσα περαιτέρω ἀπερίσκεπτος ἐποικοδόμησις ἐπὶ ἀγνώστου ἢ μὴ ἱκανῶς ἐγνωσμένου θεμελίου εἶνε ἡ ἀνωφελὴς ἢ μάλιστα ἐπικίνδυνος· ἐπειδὴ ὁ παιδαγωγὸς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ τὴν καλλίστην θέλησιν ἔχων δὲν συνεπιλαμβάνεται ἀλλὰ παρακωλύει τὴν φύσει καλὴν καὶ κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδευομένου.

Ὅταν νεανίαν διδάσκωμεν ὡς νέον τι ὅσα αὐτὸς ἤδη γινώσκει, τότε

ταράττομεν αὐτὸν μόνον, παριστῶντες αὐτῷ ὡς ἀπώτερόν τι καὶ ξένον τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη κατεχόμενα. Οὕτως ὁ παιδευόμενος καθίσταται εὐκόλως καὶ ἄνευ λόγου ἀμφίβηλος καὶ δύσπιστος πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν λαμβάνουσι πείραν τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ παιδευομένου πρὶν ἢ παρατηρήσωσιν ἐκεῖνα καὶ αὐτὸν. Κατασκευάζουσιν ἐν νῷ τὰ πράγματα μὴ γινώσκοντες ἐν μέρει καὶ ἐν γένει τουτέστι πραγματικῶς τὰ συστατικὰ αὐτῶν μέρη.

Ἐπάρχει παιδαγωγικὴ οἴησις καὶ ἄγροικος ὑπερηφάνεια, ἣτις γινώσκει νὰ ὑποκρύπτῃ ἑαυτὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ζήλου τοῦ καθήκοντος. Καὶ τοῦτο τὸ πρόσχημα φαίνεται ὅτι παρέχει ἐκείνοις « τοῖς παιδαγωγοῖς » τὸ καθήκον καὶ τὸ δικαίωμα ἀδιακόπως μετὰ πραότητος νὰ παραινῶσι καὶ ἐπιτιμῶσι τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε δυσμαθέστεροι τῶν παιδευομένων, νομίζοντες ὅτι τὰ ἑαυτῶν ἔτη τοῦ μανθάνειν παρῆλθον.

Ἡ περιποίηση καὶ ἐπιμέλεια ἦν ἀφιερῶμεν τοῖς ὑφ' ἡμῶν παιδαγωγομένοις, δύναται νὰ ἦνε τῷ ὄντι πρόθυμος καὶ ἐν τούτοις οὐχ ἦττον ἄστοργος καὶ ἰδιοτελής (παράδειγμα τὰ ὡς ἐμπορικὴ ἐπιχειρήσεις συνιστάμενα ἰδιωτικὰ σχολεῖα καὶ παιδαγωγεῖα καὶ τινὰ δημόσια ἀστυνομικοστρατιωτικὰ σχολεῖα!). Ὡστε παιδαγωγία καὶ διδασκαλία φαίνονται τῷ παιδευομένῳ διηνεκῆς κακομηχανία, καὶ ὅλως ἀηδιάζει τις αὐτήν.

Τὰ πραξικοπήματα τῶν παιδίων εἶνε πολλῶ ἦττον παιδαριώδη ἢ τὰ τῶν ἐνηλίκων.

Ὅστις θέλει νὰ παιδαγωγῆσῃ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους πρέπει πάντοτε νὰ προσέχῃ καὶ ν' ἀρύηται ὠφέλειαν ἀφ' ὅλων τῶν περὶ ἑαυτὸν συμβαινόντων.

Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἀνάγκη νὰ γίνωνται πειράματα, ἀλλὰ ταῦτα νὰ μὴ εἶνε αὐθαίρετοι καὶ ἄτακτοι δοκιμαί, ἢ μᾶλλον πράξεις ἀπλῆς περιεργίας.

Ὁ ἰατρὸς ὁ πράττων τοιαῦτα εἰς ἀσθενῆ, δὲν πράττει τιμίως. Ὅστις ὁμῶς πράττει τοιαῦτα εἰς ὑγιᾶ διακινδυνεύων δι' αὐτῶν τὴν ὑγίειαν αὐτοῦ, διαπράττει ἔγκλημα. Ἀναλογίσθητε λοιπὸν τὰς τόσῳ νεαρὰς καὶ τρυφερὰς ψυχὰς οὕτω μεταχειριζόμενας. Πλείω πείραν καὶ βεβαιότερας γνώσεις κτᾶται ὅστις παρατηρεῖ καλῶς, ἢ ὅστις μόνον ποιεῖται πειράματα διότι αὐτὴ ἡ φύσις πράττει τὸ δεύτερον ὑπὲρ καὶ μετ' ἐκείνου. Ὁ παρατηρῶν διδάσκαλος μελετᾷ τὴν φύσιν καὶ ἡ φύσις συνεπιλαμβάνεται αὐτῷ τῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ σποραδικὰ καὶ ἀσυνάρτητα πειράματα ἄνευ νοῦ ὁδηγοῦ καὶ ἀληθοῦς κλίσεως πρὸς τὸν παιδευόμενον ὁμοιάζουσι περιηγήσεσιν ἀσκόποις καὶ μὴ προδιαγεγραμμέναις.

Δὲν δύναται τις νὰ ἦνε διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς μὴ ἐννοῶν καὶ μεταχειριζόμενος ἀρμοδίως συμβολικὰς τινὰς κινήσεις τοῦ σώματος, σχήματά τινὰ καὶ νεύματα—ἥκιστα δὲ μὴ ἐνασκῶν ἐν τῷ βίῳ ὅ,τι διδάσκει! Ἀληθῶς καὶ ἐνεργῶς λέγομεν καὶ παραινῶμεν, ὅταν συνάμα δεικνύωμεν καὶ διατυπῶμεν τὰ λεγόμενα διὰ παραδειγμάτων (τὸ παράδειγμα τοῦ παιδαγωγοῦ).

Κακὸς παιδαγωγὸς εἶνε τὸσῶ ὁ μὴ ἐγκρατὴς τῆς γλώσσης καὶ ἀνίκανος εὐχερῶς καὶ γλαφυρῶς νὰ ἐκφράζη, ὅσῶ καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ κερδίσῃ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν περὶ αὐτόν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ ἀδικία μεγαλειτέρα ἢ ἐν τῇ πρώτῃ διότι ἡ γλῶσσα τῶν σχημάτων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ὅλου σώματος εἶνε διαρκέστερα καὶ βαθύτερον καὶ διαρκέστερον ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸν παιδευόμενον ἢ τὰ « πτερόεντα ἔπη » κατὰ τὸν ποιητὴν.

Πᾶς φοιτητὴς σχολείου δὲν εἶνε μαθητὴς. Ὑπάρχουσι παῖδες, οἵτινες φαίνονται ὅτι φοιτῶσιν ἐν αὐτῷ μόνον ὅπως διέλθωσιν ὀλίγας ὥρας καθήμενοι καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἐντύπωσιν ἐκεῖ ἀπολαύουσιν ἢ τὴν βάθυσιν τοῦ μαθητικοῦ ἐδωλίου, ἐν ἧ θέσει ἐκάθηντο. Ἄλλοι ἀντιλαμβάνονται τῶν λόγων ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ διδασκάλου· ἄλλοι τῶν ἐννοιῶν, ἀλλ' οὐχὶ τῶν αἰσθημάτων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἀρίστῳ σχολείῳ οἱ μὲν τῶν μαθητῶν οὐδὲν σταθερὸν νὰ μανθάνωσιν οἱ δὲ μόνον ὀλίγον νὰ λαλῶσιν. Οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν γεμίζουσι τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ ἴδια μετὰ κενῆς καρδίας.

Ὁ μὴ αὐτουργῶς τῇ διδασκαλίᾳ παρακολουθῶν δὲν εἶνε ἀληθὴς μαθητὴς καὶ οὐδέποτε σταθερὰν ὠφέλειαν θὰ ἔχη ἀπὸ τῆς ἀκροασθείσης διδασκαλίας.

Ἔτι δεόν νὰ διακρίνωμεν μαθητὰς καὶ ὀπαδοὺς. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σωκράτους καὶ λοιπῶν ἦσαν ὀπαδοί. Ὡσαύτως καὶ οἱ εὐθουσιωδέστατοι ἑταῖροι καὶ μιμηταὶ μεγάλου καλλιτέχνου ὀνομάζονται ὀπαδοί. Ὁ Ξενοφῶν ἦτο μᾶλλον ὀπαδός, ὁ Πλάτων μᾶλλον μαθητὴς τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀριστοτέλης μαγίστῳ ἐγένετο καὶ ἰδίαν σχολὴν ἱδρυσεν ἢ ὡν ποτε μαθητὴς ἦτοι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀντιθέτως τῷ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἐτυμωρήθη ἐπὶ τούτῳ οὐδέποτε κερδήσας ὀπαδοὺς ἀλλὰ μόνον ἀπείρους μαθητὰς δι' ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἡ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας αὐτοῦ, καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ πάντα βελτιοῦνται τῇ παιδαγωγίᾳ. Ἡ παιδαγωγία δύναται πλέον ἢ οἱ νόμοι. Ἡ λέξις *studium* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ἐσήμαινεν « σπουδὴν, κλίσιν πρὸς τι ». Περὶφημον εἶνε τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ἱστορικοῦ Κορνηλ. Τακίτου. (Χρον. I, 1), « *sine ira et studio* » ἄνευ ὀργῆς καὶ κλίσεως, ἤτοι οὐδὲν πρὸς χάριν καὶ οὐδὲν πρὸς βλάβην, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀμερολήπτως. Ἡ σπουδὴ περὶ τὰ γράμματα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν πράγμα τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ τοῦ νοῦ. Ὅθεν σπουδὴ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κυριολεκτικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, σημαίνει πρὸς τῇ συνήθει σημασίᾳ τῆς μαθήσεως : φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, εἰλικρινὲς καὶ διγνεκὲς ἐνδιαφέρον, ἐπιθυμίαν, ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸ μανθανόμενον, τὴν σπουδαζομένην ἐπιστήμην.

Ἐπιστήμη καὶ συνείδησις παράγεται ἀπὸ τοῦ εἰδέναι. Ἄνευ συνειδήσεως οὐδεμίᾳ ἀληθῆς ἐπιστήμη. Οὐδεμίᾳ ἀληθῆς ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἄνευ ἐννοίας τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἀρετῆς.

Δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν ἀληθῶς μὴ παιδαγο-γοῦντες συνάμα. Ὅστις εἶνε καλὸς διδάσκαλος εἶνε καὶ καλὸς παιδαγωγός. Ἄλλ' ὁ καλὸς παιδαγωγός δὲν εἶνε πάντοτε καὶ καλὸς διδάσκαλος· διότι παρὰ τούτου ἀπαιτοῦνται πλείονες γνώσεις ἢ παρ' ἐκείνου. Κακῶς διδάσκειν ταῦτὸν τῷ κακῶς παιδεύειν, διαστρέφειν.

Ἵπερβολικὸς ζῆλος καὶ ὑπερβολικὴ ἐνασχόλησις βλαβεραὶ οὐχ ἤττον ἢ ὀλιγωρία καὶ ἀργία, ἢ ἀφέλεια. Πᾶν τὸ ὑπέρμετρον κακόν. *Ne quid nimis!* «Μηδὲν ἄγαν!» «πολὺ ὀλίγον καὶ πολὺ πολὺ εἶνε ὄλων τῶν μωρῶν σκοπός!» «Μέτρον ἐν πᾶσι!» «Πᾶν μέτρον ἄριστον» κτλ. λέγουσιν αἱ παροιμίαι καὶ οἱ σοφοὶ ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν αἰώνων.

Ἀπρέπειαί τινες τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἠθικὰ ἐλαττώματα, ἐλλείψεις τοῦ ἠθους, καὶ τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ἀποφεύγονται καὶ παύονται μόνον διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος.

Τὸ κακόν, ὡς καὶ τὸ καλόν, δὲν εἰσέρχεται εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἐξαίφνης καὶ βιαίως, ἀλλὰ πάντοτε βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητως λωποδύτου δίκην « *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo* » ἤτοι αἱ σταγόνες κοιλαίνουσι τοὺς λίθους οὐχὶ δυνάμει, ἀλλὰ σταλάζουσαι. Τὸ κακὸν ὡς καὶ τὸ καλὸν μανθάνομεν τῇ ἐπαναλήψει καὶ τῇ ἀσκήσει. Διὰ τῶν πολλῶν συστάσεων καὶ ἐπαίνων διεγείρομεν ἐξ ἴσου τὴν δυσπιστίαν, ὅσω καὶ διὰ τῶν πολλῶν νουθεσιῶν· ἐπειδὴ συχνὴ σύστασις τοῦ καλοῦ ἀκουσίως πῶς ποιεῖ τὸν παιδαγωγούμενον νὰ ὑπονοήσῃ, ὅτι ἐν ἐκείνῳ ὑποκρύπτεται προσωπικόν τι συμφέρον τοῦ παιδαγωγοῦ.

Μετὰ συνέσεως, περισκέψεως καὶ προσοχῆς χωρῶμεν εἰς τὸ ἔργον τῆς

παιδαγωγίας μηδεμίαν δεικνύοντες ἀβεβαιότητα, μηδεμίαν συστολήν ἢ φόβον· διότι ἡ τοιαύτη ψυχικὴ κατάστασις τοῦ παιδαγωγοῦντος δυσχεραίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἀφαιρεῖ τοῦ παιδαγωγουμένου τὴν δέουσαν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐκείνου ἰκανότητος. Δυσπιστῶμεν ἑαυτοῖς, ἐξετάζωμεν τὰς ἡμετέρας γνώσεις καὶ δυνάμεις ὅσω τὸ δυνατὸν αὐστηρῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν ἡμῶν! Ἐκαστον πράγμα ἔχει τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν καὶ τόπον. Ἐὰν πάντα ἐγκαίρως καὶ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ!

Ὁ τέλειος διδάσκαλος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ συγχρόνως διπλοῦν, ἢ μᾶλλον τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν ἔργον. Πρῶτον νὰ διδάξῃ ἀρμοδίως τὰ θέματα τῆς διδασκαλίας καὶ δεύτερον νὰ ἐπιτηρῇ ἐν αὐτῇ διηνεκῶς ἑαυτὸν καὶ τοὺς μαθητάς. Ἐὰν δ' ἔχῃ πολλούς, τότε εἰς τὸ τριπλοῦν τοῦτο ἔργον προστίθεται καὶ τέταρτον, τουτέστι διαρκούσης τῆς διδασκαλίας ὀφείλει νὰ δεσπόζῃ αὐτῶν διὰ τινων χειρονομιῶν καὶ τηρῇ προσεκτικούς εἰς τὰ διδασκόμενα. Ἐὰν ὁ διδάσκων στερῆται ἐνὸς μόνοῦ τούτων τῶν προτερημάτων, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνωφελής. Ἐναργῆ εἰκόνα τοιαύτης συγχρόνου τριπλῆς καὶ τετραπλῆς ἐργασίας παριστῶσιν ἡμῖν ἐκεῖναι αἰπτωχαὶ γυναῖκες, αἵτινες βαρὺ φορτίον φέρουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ 1=2 παιδία ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέρχονται καὶ κατέρχονται ἐπικινδύνους ἀνάντεις ἀτραποὺς νήθουσαι συνάμα καὶ ἔδουσαι! (Πάντη πραγματικὴ καὶ συγκινητικὴ εἰκὼν τοῦ κοινοῦ βίου τῶν Δαλματῶν καὶ Μαυροβουνίων, ἀφ' οὗ ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης πραγματείας ἀνυψώθη ἐν τοῖς κορυφαίοις συγγραφεῦσι τῆς νεωτέρας Ἰταλίας. Σημ. τοῦ Γερμανοῦ μεταφρ.)

Ὁ παιδαγωγὸς ἔχει νὰ πολεμήσῃ 1) πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐλαττώματα· 2) πρὸς τὰς ἰδίας συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, πολλάκις οὐχὶ ἀδίκους· 3) τὰς ἀδυναμίας, εὐμενείας καὶ δυσμενείας τῶν προσώπων, ἅτινα περιστοιχίζουσιν αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγουμένους. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος πρέπει νὰ εἶνε πάντοτε ἀμυντικὸς καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπιθετικὸς. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀμύνῃ κατὰ τοσοῦτων ἀντιπάλων καὶ πολεμίων δυνάμεων ἐπὶ στιγμὴν ἀποβάλλῃ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος, κινδυνεύει νὰ προξενήσῃ μεγίστην βλάβην ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ παιδευομένοις.

Ὅσω πλείω καὶ μείζω ἐν γένει τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἴδια τοῦ παιδαγωγοῦ, τοσοῦτω πλείω καὶ μείζω τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων συναυξάνονται οἱ κίνδυνοι, αἱ εὐθύναι καὶ λύπαι καὶ μετὰ τούτων αἱ χαραὶ.

Ἐν τισὶ φάσεσι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου γίνονται οἱ υἱοὶ παιδαγωγοὶ τῶν

πατέρων καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν παιδευμένων. Καίτοι ἡ τοιαύτη παιδαγωγία ὑπ' ὀλίγων ἀναγνωρίζεται, ἐν τούτοις ὑφίσταται ἐπ' ἀγαθῶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσει κλίνει πρὸς τὸ ἀγαθόν. Σφάλλονται δὲ συχνόνατα οἱ μεταλλωρῶχοι οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς φέρουσιν εἰς φῶς τὸ εὐγενὲς μέταλλον! Τὸ παιδαγωγεῖν τινα ἐπίτηδες πρὸς κακοὺς σκοποὺς εἶνε τὸ βαρύτερον ἔγκλημα, ὅπερ δύναται νὰ πράξῃ ἄνθρωπος. Εὐτυχῶς ὅμως τοῦτο εἶνε καὶ τὸ δυσχερέστατον πάντων.

Δὲν ἀρκεῖ εἰς λαόν τινα νὰ γινώσκῃ ν' ἀναγινώσκῃ, δεόν νὰ ἔχῃ καὶ καλόν τι πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὅταν λέγωμεν ὅτι γινώσκῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι γινώσκῃ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀπαιτεῖται καὶ νὰ ἐννοῆ τις τὴν ἐννοίαν τῶν λέξεων καὶ προτάσεων καὶ οἰκοθεν νὰ κρίνῃ, ἐν συντόμῳ νὰ δύνῃται νὰ ἐκλέγῃ μόνος.

Ἐπάρχει τρόπος τοῦ διδάσκειν καὶ μανθάνειν, ὅστις ποιεῖ τὸν διδασκόμενον νευρικὸν καὶ πληροῖ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ νοσηρῶν φαντασιοσκοπιῶν καὶ βασανιστικῶν ὀνείρων.

Ἐκαστος ἄνθρωπος, ὅπερ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ συνέβη ἔκτακτόν τι καλόν ἢ κακόν, ἐνθυμεῖται αὐτὸ διὰ βίου. Ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμεῖται τὸ καλόν, ὅπερ ἀπήλαυσε, ἢ τὸ κακόν, ὅπερ ἔπαθε καὶ ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐκεῖνο διατηρεῖ πιστῶς ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἀναπολῶν μετὰ χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας, Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἄξιος, ὧν οἶδε καὶ δύναται.

Εἰκάζουσι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ νόσος τῶν γεωμήλων, τῶν σταφυλῶν καὶ ἄλλων φυτῶν καὶ καρπῶν προέρχεται ἐξ ὑπερμέτρου λιπάνσεως. Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει. Καὶ σήμερον συχνὰ ἄλλως πως διδάσκουσι, πράττουσι, γράφουσι, λαλοῦσι.

Οὐχὶ σπανίως κακὴ (οἰκιακὴ) παιδαγωγία εἶνε συνημμένη μετὰ καλῆς διδασκαλίας, καὶ τούναντίον μετὰ καλῆς παιδαγωγίας κακὴ διδασκαλία. Ἡ καλὴ παιδαγωγία συγκαλύπτει καὶ ἀναπληροῖ ἐν μέρει τὴν κακὴν διδασκαλίαν· ἀλλὰ πῶς δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ ἀποκρύψῃ ἢ καλὴ διδασκαλία τὴν κακὴν παιδαγωγίαν;

Ἐπάρχει ἀποφατικὴ τις ἀρετὴ, τουτέστιν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ποιοῦσι τὸ κακόν, ὄχι διότι δὲν ἔχουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν καὶ θέλησιν, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος.

Ἄμα τὸ σχολεῖον παύσῃ τοῦ νὰ εἶνε ναός, γίνεσθαι σταῦλος. Τὸ σχολεῖον ἔστω ναὸς τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς, πνευματικῆς συναθροίσεως καὶ εὐλαβείας, ἀλλὰ μὴ δεσμωτήριον καὶ κολαστήριον, μὴ

τόπος τῆς ἀκάμπτου ἀκίνησιος, τῆς βασάνου καὶ τῆς κακώσεως, τοῦ φόβου καὶ τρόμου!

Οἱ διδάσκαλοι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων δὲν πρέπει νὰ διδάσκωσιν οὐδὲν ἀντιφατικὸν ταῖς ἐπιστήμασι, ἄλλως βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι διεγείροντες ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων παντοίας ἀντιφάσεις καὶ διαμάχας, αἵτινες στεροῦσιν αὐτοὺς τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὴν σπουδὴν γαλήνης τοῦ πνεύματος καὶ τελευτῶσιν εἰς περιφρόνησιν πάσης θρησκείας. Οὐκ ὀλίγοι τῶν Γάλλων ἀθεϊστῶν τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ αἰῶνι ἐξήλθον ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰησουϊτῶν.

Κληρικοί τινες ποθοῦσι λίαν τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν σχολείων, οὐχὶ ὡς καθήκον ἀλλ' ὡς δικαίωμα, καὶ οὐχὶ ὅπως βελτιώσωσι τὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπως δεσπόζωσιν αὐτῆς.

B.

Ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ τῷ σχολείῳ παιδαγωγία.

Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ εἶνε οὐ μόνον οἱ γεννήτορες, οἱ μεταβιβάζοντες τοῖς τέκνοις τὰς ἑαυτῶν σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητες, ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι τὰ μάλα ἐπιδρῶντες παιδαγωγοὶ κατὰ τὴν καλὴν καὶ κακὴν σημασίαν. Τοῦτο λέγοντες ἐκφράζομεν τὴν μεγάλην περὶ τῶν τέκνων εὐθύνην, ἣτις ἐπιβαρύνει τοὺς γονεῖς. Ἡ φύσις πλάττει καὶ γεννᾷ βεβαίως ἀσθενεῖς καὶ δυστυχεῖς ἀνθρώπους, οὐδένα ὅμως κακόν. Τὰς κακίας μανθάνει ὁ ἄνθρωπος μόνον παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ. Συνήθως ἐκείνας τὰς ιδιότητας λαμβάνει κληρονομικῶς παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, αἵτινες τῇ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῷ προαιρετικῷ ἀνήκουσι, ἦτοι ῥώμην τοῦ σώματος, βούλησιν, νοῦν, φαντασίαν· παρὰ δὲ τῆς μητρὸς μᾶλλον τὰς ἡσύχους καὶ δεκτικὰς, ἦτοι εὐαισθησίαν, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν. συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, ἐν συντόμῳ ιδιότητος τῆς θυμικῆς δυνάμεως καὶ τῆς καρδίας.

Ὅταν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι κάλλιον γνωρίσωσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς λειτουργίας τῆς τροφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, καὶ ὅταν κάλλιον ἀνερευνήσωσι τὰ μυστήρια τῆς τεκνοποιίας, τότε γενήσεται ἀμέσως ἰσχυροτέρα, ὠραιοτέρα καὶ εὐτυχεστέρα γενεὰ ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῇ θεᾷ ἐκείνων τῶν ἀγροτικῶν νεανίδων, αἵτινες ἀντὶ εὐτελοῦς μισθαρίου μισθοῦνται ὡς τροφοὶ καὶ οὕτω τὸ ἄριστον αἷμα τῆς ἕβης αὐτῶν εἶνε ἠναγκασμέναι νὰ πωλῶσιν εὐωγότερον ὄνειου γάλακτος—ἐπὶ τῇ θεᾷ ἐκείνων τῶν πτωχῶν μικρῶν πλκ-

σμάτων, ἅτινα μακρὰν μητρὸς καὶ πατρὸς ἐπὶ 18 μῆνας μέχρι 2 ἐτῶν πρέπει νὰ διαμείνωσι παρὰ ξένους καὶ ἀσυμπαθέσι, πολλάκις κατωτάτης τάξεως ἀνθρώποις πρὶν ἢ τὸ πρῶτον γνωρίσωσι μητέρα καὶ πατέρα—ἐπὶ τῇ θεᾷ τοιούτων μητέρων, τῶν μὲν ὄντων φύσει ἀνικάνων εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου καὶ ἱερωτέρου μητρικοῦ καθήκοντος, τῆς γαλακτοτροφίας τοῦ ἰδίου αὐτῶν τέκνου, τῶν δὲ διεφθαρμένων ἐν ματαιότητι καὶ ἰδιοτελείᾳ, ἐν ἀσπλαγχνίᾳ καὶ ἀσυνειδησίᾳ—ἐπὶ τῇ θεᾷ τοιαύτης παρὰ φύσιν ἀπανθρωπίας, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι, καταλαμβάνει ἡμᾶς αἰσθημα βδελυγμοῦ καὶ φρίκης πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν γενεὰν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ αἰφνιδια μεταβάσις ἀπὸ τῆς τροφοῦ εἰς τὴν μητέρα, ἀπὸ τοῦ ἀγροτικού βίου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐν τῇ μεγαλοπόλει, αἱ ἄμεσοι αὐταὶ καὶ πολέμιοι ἀντιθέσεις ἐνεργοῦσιν ἐπιβλαβέστατα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, κωλύουσι τὰ μόλις ἀναβλαστάνοντα διανοήματα αὐτοῦ, συγχέουσι τὰς ἐννοίας καὶ κρίσεις καὶ ἀναβάλλουσι τὴν ὅλην πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν.

Ἱερὸν καθήκον τῶν γονέων καὶ κυβερνήσεων εἶνε νὰ διαδίδωσι καὶ ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν ἐνηλίκων νέων, ἰδίως παρὰ τῶν μελλονύμφων τὰς πρώτας ἀναγκαιοτάτας γνώσεις πρὸς διατήρησιν τῆς συζυγικῆς ὑγείας, πρὸς ἀποκώλυσιν καὶ διάδοσιν νόσων τινῶν καὶ τὴν πρώτην ἐπιμέλειαν τοῦ παιδίου, ἐμβρύου ἔτι καὶ εἴτα νεογνοῦ βρέφους.

Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πολιτειῶν καὶ νῦν ἔτι συνάπτονται οἱ γάμοι λίαν κουφόνως καὶ ἄνευ τῶν προλαταρκτικῶν ἐκείνων γνώσεων ὥστε ἡ γέννησις καὶ ἡ πρώτη ἀγωγή τοῦ τέκνου ἀφίενται ἔρμαιον τῆς τυφλῆς τύχης καὶ τῆς μᾶλλον βαναύσου δεισιδαιμονίας!

Αἱ σοιχειώδεις ἀρχαὶ τῆς ὑγιεινῆς (ἐπιστήμης τῆς διατηρήσεως καὶ ἐπιμελείας τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ὑγείας), ἣτις εἶνε ἡ σπουδαιοτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα τῶν ἐπιστημῶν, μένουσιν εἰσέτι καὶ πολλοῖς ἰατροῖς ἄγνωστοι.

Αἱ αἰσθήσεις, ταῦτα τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν ἐντυπώσεων τὰ ὄργανα καὶ οἱ διερμηνεῖς ὅλων τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἡμῶν καὶ σήμερον ἔτι δὲν ἐπιμελοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται, ὡς ἄξιον καὶ δέον. Ἀλλ' ἀπαίδευτοι αἰσθήσεις, ἀπαίδευτον πνεῦμα. Ὅθεν ἡ πρώτη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ παιδαγωγία τοῦ παιδίου εἶνε ἡ παιδεία τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ δεικνύωμεν τοῖς μικροῖς παιδίοις λαμπρὰ πράγματα, τὰ ὅποια δυσαρέστως ἐνεργοῦσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ νὰ μὴ ἐκθηλύνωμεν καὶ ἐκθωπεύωμεν αὐτὰ χαριζόμενοι δουλοπρεπῶς καὶ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἐκπληροῦντες.

Φυλαττώμεθα τὴν φύσει ζωηροτάτην φαντασίαν τῶν παιδίων νὰ ἐρεθίζωμεν ἔτι πλέον δι' ὅλως μυθωδῶν διηγήσεων καὶ πλαστῶν ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν, καὶ οὕτως ἄνευ ἀνάγκης ν' ἀπατῶμεν καὶ καθιστῶμεν αὐτὰ δεισιδαίμονα καὶ δειλά.

Μηδέποτε λέγωμεν τῷ παιδίῳ, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον εἶνε ἀπαρέσχον ἡμῖν καὶ τοιοῦτον πρέπει νὰ ἦνε ἐπίσης καὶ αὐτῷ. Τὸ εὐρίσκειν ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἀντιπαθητικόν τι καὶ μὴ δύνασθαι ἀνακαλύψαι· καὶ ἐν τῷ ὄντως ἀπεχθεῖ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ καλὸν καὶ ὠραῖον προσὸν ἀποδεικνύει πρὸς τὴν καρδίαν καὶ πνεύματος. Ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι πάντοτε μεμψιμοιροῦσι καὶ ψέγουσι τοὺς ἄλλους εἶνε οἱ ἥττον συμπαθητικοί, τὰ μάλιστα δὲ βελτιώσεως δεόμενοι.

Δὲν ἀνηρευνήθη εἰσέτι, ὁποῖαν δύναμιν ἔχουσιν ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ θυμικὸν τοῦ παιδίου ἢ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας, αἱ διάφοροι τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους ὥραι, τὸ κλίμα κτλ. Ὡσαύτως ὁποῖαν δύναμιν ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς ψυχρότητος καὶ θερμότητος, ἢ θυμικὴ ἰδιοσυγκρασία καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ἀνθρώπων, ἐν οἷς τὸ παιδίον αὐξάνεται.

«Variatio delectat et educat» ἢ ποικιλία τέρπει καὶ ὁδηγεῖ. Αἱ κινήσεις τῶν μικρῶν παιδίων δεόν νὰ γίνωνται κατ' ἐναλλαγὴν, ἢ ἐνασχόλησις αὐτῶν νὰ ἦνε ὅσω τὸ δυνατόν παντοῖα. Ὅσω νεώτερος ὁ ἄνθρωπος, τόσο θερμότερα ἢ ἰδιοσυγκρασία αὐτοῦ καὶ τόσο εὐκολώτερον ἀποκάμνει καὶ ἀηδίζεται. Ὅλαι αἱ αἰσθήσεις τοῦ βρέφους, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἢ καὶ πλείονες συγχρόνως ἐνασχολείσθωσαν μεθοδικῶς καὶ ἁρμονικῶς.

Τὰ πρὸς παιδείαν τοῖς παιδίοις διδόμενα πράγματα, εἰκονογραφικὰ βιβλία κτλ. ἐκλεγέσθωσαν μετ' ἐπιμελείας καὶ καλαισθησίας. Μὴ ἐμπεριχέτωσαν δὲ μηδὲν ἐπιβλαβὲς τῇ ὑγιείᾳ, ἀνάρμοστον καὶ ἀκατάληπτον τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, δυσειδές, ἄκοσμον, ἐν συντόμῳ μηδὲν δυνάμενον νὰ προξενήσῃ βλάβην ἐκείνοις.

Φύσει ἀδύνατα παιδία ἐπιρρωννύωμεν βαθμηδὸν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ἀδρομερῆ δὲ προπαιδεύωμεν εἰς ἀβρότητα αἰσθημάτων. Διδάσκωμεν τὰ παιδία ὅσω τὸ δυνατόν πρωῒμως νὰ αἰσθάνωνται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὠραίου ν' ἀποβάλλωσι δὲ τὴν αἰσθησίν τοῦ ὀμοῦ καὶ δυσειδοῦς. Ἐναγωνίως προφυλαττώμεθα τὰ μικρὰ ἀπὸ μεγάλων κόπων καὶ ταραχῆς τῶν νεύρων, ἀπὸ τρόμου, φόβου καὶ παντοῖας ἀγωνίας. Δεικνύωμεν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ τὴν κόσμον, οὐχὶ ὅπως εἶνε, ἀλλ' ὅσω τὸ δυνατόν ὑπὸ τὴν ὠραιότεραν καὶ εὐαρεστοτέραν ὄψιν. Ὅτι τὰ δυσάρεστα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πολὺ ταχέως αὐτόματα αὐτοῖς θὰ προσέλθωσι. Διη-

νεκῆ φαιδρότητι καὶ εὐδαίμονι εὐθυμίᾳ ἐθίζωμεν αὐτὰ πρῶτως πρὸς τὴν ἐνδόμυχον ἐκείνην αὐτάρκη εὐθυμίαν, ἥτις οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ ἔδει νὰ ἐγκαταλίπη ἡμᾶς, καὶ προπαρασκευάζωμεν ἄριστα, ὅπως τὰς μετέπειτα παντοίας δυστυχίας καὶ θλίψεις ὑποφέρωσιν ἀξιοπρεπῶς καὶ ὑπερ-νικήσωσι γενναίως.

Δὲν ἐννοῶ, διὰ τί οἱ πλούσιοι τοσαῦτα περιττὰ ἔπιπλα καὶ πολυτελείας πράγματα ἔχοντες ἐν ταῖς αὐτῶν μεγάροις τοσοῦτω σπανίως θέτουσι μουσικὸν ὄργανον ἐν τῷ δωματίῳ τῶν παιδίων αὐτῶν. Ἡ ἀπλουστάτη μουσική, ὁ ἦχος συριγγίου, χορδῆς, κ.τ.όμ. φαιδρύνει ἀμέσως τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Διὰ τῆς μουσικῆς τὸ παιδίον παιδεύεται ἐν τῷ ὠραίῳ. Τοσοῦτοι διατηροῦσι Κανάρια πτηνά, τὰ ὅποια διὰ μικρῶν περιστροφῶν καὶ θηκῶν δίκην μουσικῶν ὀργάνων διδάσκουσι—διὰ τί δὲν θέτουσιν καὶ ἐν κλειδοκύμβαλον παρὰ τὸ λίκνον τοῦ τέκνου αὐτῶν. Ἡ ὄσφρησις τοῦ βρέφους ἀπατύσσεται βραδέως καὶ ἐν γένει κατ' ἀρχὰς ἐπέχει δευτερεύουσαν θέσιν. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἢ γεῦσις, ἥτις τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἡλικίας τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου—*homo sapiens* τὰ μύρια δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἀπαθῶς.

Αἱ φυσικαὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ θυμικοῦ δυνάμεις, αἵτινες ὡς βλαστὸς πρὸ τῆς γεννήσεως ἤδη ἐμφύονται τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε ὅλαι κατὰ τὴν διδασκαλίαν θεολόγων τινῶν «ἐκ θεμελίων κακαί». Ἄλλ' αἱ πλεῖσται κακαὶ ιδιότητες τῆς ἡμετέρας νεολαίας αἱ ὅσημέραι καταφαινόμεναι εἶνε ἢ κληρονομία τῶν γονέων ἢ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης παιδαγωγίας, τουτέστι τῆς στρεβλῆς ἢ μηδεμιᾶς ἀγωγῆς.

Αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ νόσοι τῶν μικρῶν παιδίων δὲν διεσαφήθησαν εἰσέτι ἀρκούντως. Ἄλλ' οἱ ἰατροὶ καὶ παιδαγωγοὶ εἰθισμένοι εἰσὶν ἀντὶ νὰ μελετῶσιν ὅτι δὲν ἐννοοῦσι, νὰ καταφρονῶσι καὶ ὀλιγορῶσιν. Ἐπειδὴ ὁ μικρὸς πτωχὸς πολίτης τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, ὅπερ πάσχει πάθος, ἐκείνοι ἢ δὲν πιστεύουσιν αὐτὸ ἢ σπεύδουσι νὰ παρέλθωσιν αὐτὸ ὅσω τὸ δυνατόν ταχέως. Δίδουσι τῷ μικρῷ παιδίῳ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐνήλιξι φάρμακα, μόνον εἰς μικροτέρας δόσεις καὶ ταύτας οὐχὶ πάντοτε ἐν λογικῇ ἀναλογίᾳ. Ὅρίζουσι διὰ συνταγῆς τῷ βρέφει τὸ αὐτὸ φάρμακον νομίζοντες ὅτι τὴν νόσον αὐτοῦ ποῦ καὶ ποτε παρετήρησαν ἐν τινὶ ἐνήλικι. Καὶ οὕτω πράττουσι πολλοὶ παιδαγωγοὶ πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαίδευτοι, οἵτινες ἐν ᾧ ὤφειλον νὰ ἦνε οἱ ψυχίατροι τῶν ὑπ' αὐτῶν παιδευομένων εἶνε οὐχὶ σπανίως οἱ χεῖριστοι φαρμακεῖς ἐπαιτιώμενοι τὰς αὐτῶν ἀποτυχίας τὸν παιδαγωγούμενον καὶ ἤδη ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσι τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ψέγουσι καὶ ἐπιτιμῶσι τὴν «ριζικὴν

αὐτοῦ διαφθοράν », καὶ « ἀδιόρθωτον » ἀμέλειαν, ἀπροσεξίαν, κακίαν κ.λ. κ.λ. ἀντὶ κάλλιον νὰ παρατηρῶσι καὶ ἰατρεύωσιν. Ὅπου παύει ὁ παιδαγωγικὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιτηδειότης, ἐκεῖ ἄρχονται οἱ θόρυβοι καὶ αἱ ταραχαί, αἱ ἐπιτιμήσεις καὶ τιμωρίαι. Πᾶν νεογενὲς παιδίον εἶνε καλὸν καὶ ἀγαθόν, ὅταν ᾖνε ὑγιὲς καὶ ὀρθῶς αὐτῷ προσφέρονται οἱ περὶ αὐτό.

Πρώϊμος μεθοδικὴ σκληραγωγία προφυλάττει τὸ παιδίον διὰ βίου, ἀπὸ πολλῶν νοσημάτων καὶ εἶνε ἀληθὲς θησαυρὸς ἐν τοῖς μετέπειτα δυστυχήμασιν, ἐν πτωχείᾳ καὶ διωγμοῖς.

Ἐὰν πρώϊμως ἐθίζωμεν τὰ παιδία νὰ συνεργάζωνται ἐν τῇσκευασίᾳ τῶν φαγημάτων αὐτῶν, τῆς στρωμνῆς, τῶν παιδιῶν κ.λ. θὰ ἐπετυγχάνομεν οὕτω πολλῶν καλῶν, πρὸ πάντων ὅμως ἡ νεολαία θὰ ἐγνώριζε νὰ ἐκτιμᾷ τὴν τιμὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀξίαν!

Δὲν εἶνε σκόπιμον ν' ἀνταμείβωμεν δώροις ἢ χρήμασι πᾶσαν μικρὰν πρᾶξιν τῶν παιδιῶν, ἥτις οἴκοθεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐννοεῖται καὶ εἶνε ἀπλοῦν καθῆκον εὐχαριστίας πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ τὸν διδάσκαλον.

Αἱ τοσοῦτω ἀπαραίτητοι εἰς τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ῥώμην τοῦ παιδίου σωμασκίαι δέον νὰ ἡδύνωνται πάντοτε καὶ ἀποβαίνωσιν ἠθικῶς τερπναὶ τῇ νεολαίᾳ, διὰ τοῦ ὀμιλητικοῦ καὶ τῆς εὐτραπελίας. Ἄξιον τοῦ κόπου θὰ ᾖν βεβαίως ν' ἀνερευνησῶμεν ἀκριβέστερον, πόσα ὀφείλει τῇ πρώτῃ παιδαγωγίᾳ ἕκαστος τῶν πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς ἔθνους μεγάλων ἀνδρῶν καὶ εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν ταῖς Βαλεάροις νήσοις (Πιτυούσαις) ἐπικρατεῖ ἡ ὠραία συνήθεια τοῦ νὰ μὴ δίδωσι πρόγευμα τοῖς παιδίοις πρὶν ἢ γυμνασθῶσι τῇ σφενδόνη ἢ ἄλλῳ τινὶ ὀργάνῳ καὶ διεγείρωσιν οὕτω τὴν ὄρεξιν αὐτῶν. Τοῦτ' αὐτὸ ὀφείλει νὰ γίνεται καὶ παρ' ἡμῶν. Καὶ ἡμεῖς ἔδει νὰ μὴ δίδωμεν αὐτοῖς οὐδὲν φάγημα, οὐδὲ λίχνευμα, οὐδὲ παιδιᾶν κ.λ. πρὶν ἢ διὰ τινος κόπου γίνωσιν ἄξιοι νὰ λάβωσιν αὐτό. Πᾶν τὸ μετὰ κόπου ὑφ' ἡμῶν κτώμενον εὐφραίνει ἡμᾶς ἀσυγκρίτως πλεόν ἢ τὸ ἄνευ τῆς ἡμετέρας συνεργείας εὐρεθὲν ἢ δωρηθὲν ἰσότιμον πρᾶγμα. Διὰ τῆς αὐτουργίας τὰ παιδία μανθάνουσι νὰ ἐκτιμῶσι τὴν τε ἐργασίαν καὶ ἀξίαν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων. Ὁ ἐν αὐτουργίᾳ καὶ χρηματισμῷ ἀνατεθραμμένος βεβαίως δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄσωτος, ἢ μᾶλλον τουναντίον.

Ὁ πλούσιος μὴ διατηρεῖτω διδάσκαλον τῷ ἑαυτοῦ υἱῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ μετὰ τῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, τῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν καὶ κολάκων· ἄλλως ὁ πτωχὸς διδάσκαλος συχνάκις δέον νὰ γίνεται ὁ ὑπῆρέτης τῶν ὑπηρετῶν καὶ ὁ κόλαξ τῶν κολάκων τοῦ ἑαυτοῦ κυρίου. Καὶ τότε οἴχεται τὸ κῦρος αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτου πᾶσα ἐπιτυχὴς παιδαγωγία.

Ὅταν ὁ παῖς ἔχη πολλοὺς κατ' ἴδιαν διδασκάλους, τότε συγχεῖται πολὺ εὐκόλως ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐνὸς διδασκαλία μετὰ τῆς τοῦ ἄλλου, ἐκάστου αὐτῶν ἔχοντος διάφορον χαρακτῆρα καὶ διδασκαλίαν καὶ συνήθως οὐδόλως φροντίζοντος περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων. Ἄλλ' εἰ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας ἴδιοι διδάσκαλοι ὅλως φιλικῶς προσφέρονται ἀλλήλοις, ἐντούτοις διαφέρουσι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὰς αὐτῶν θεωρίας, ιδέας, τοὺς τρόπους, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε συνηγμένοι ἀπὸ διαφόρων χωρῶν οὐχὶ σπανίως ὡς χυτρεὶ δικτύου μεγέθους καὶ ποιότητος περιστάνται τὴν ἐστίαν τοῦ παρέχοντος αὐτοῖς τροφὴν καὶ στέγην.

Ἐὰν οἱ πλούσιοι δὲν θέλωσι νὰ συμφοιτῶσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὰ αὐτῶν τέκνα μετὰ τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν, τότε οἰκοδομησάσθωσαν ἴδια σχολεῖα, ἀλλὰ μὴ ἀφέτωσαν ἐκεῖνα ν' ἀνατρέφονται ἀπομεμονωμένα τῆς λοιπῆς νεολαίας τῆς χώρας ὡς κατοικίδια πτηνὰ ἐν κλωβοῖς ἢ ὡς κατάδικοι.

Οἱ ἴδιοι διδάσκαλοι τῶν μεγάλων οἰκῶν εἶνε οὐχὶ σπανίως ἄνθρωποι, οἵτινες συνενοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς τὰς βδελυρωτάτας κακίας τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν. Ὁ κατ' οἶκον διδάσκαλος πλουσίας οἰκογενείας ἀναγκάζεται πολλάκις παρὰ τὴν αὐτοῦ κρείττω γνώμην καὶ συνείδησιν καὶ μόνον τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἕνεκα νὰ γίνηται ὅτε μὲν τῆς μερίδος τῶν παίδων κατὰ τῶν γονέων καὶ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτε δὲ τῆς μερίδος τῶν γονέων κατὰ τῶν παίδων, καὶ ἄλλοτε τῆς μερίδος τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ μητρὸς κατὰ τοῦ χείρονος (*inferioris*) συζύγου καὶ οὕτω καθεξῆς πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς παιδαγωγίας τῶν τέκνων. Δὲν εἶνε μακρὸς χρόνος, ἀφ' ὅτου τὸν κατ' οἶκον διδάσκαλον αἱ πλούσιοι καὶ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι μετεχειρίζοντο χεῖρον τοῦ κατωτάτου ὑπηρετοῦ. (Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις οἱ παιδαγωγοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι πεπαιδευμένοι δοῦλοι (*servi litterati*), οἱ ἀναγνώσται, γραφεῖς (*amanuenses* οἱ διὰ χειρὸς δουλεύοντες), ταχυγράφοι (*notarii*), ἀντιγραφεῖς (*librarii*) κ.λ. δοῦλοι ὡς γνωστόν, οἵτινες κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἔθνη ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώτεροι τῶν κυρίων καὶ δεσποτῶν αὐτῶν. Σημ. τοῦ Γερμαν. μεταφραστοῦ).

Κατὰ τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα τοῦ Prato (πόλ. τῆς Τοσκάνης 18 κοιλόμε. ΒΔ. τῆς Φλωρεντίας μετὰ 36,000 κατοίκ. Σημ. τ. μεταφρ.) ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα νὰ ῥαπίσωσιν ἢ δείρωσι τῆ ῥάβδῳ κτλ. τὸν υἱόν, ὁ πάππος τὸν ἔγγονον, προέγγονον καὶ προαπέγγονον, ὁ ἀνὴρ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, ὁ πενθερὸς τὴν νύμφην, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τὸν νεώτερον, ὁ θεῖος τὸν ἀνεψιόν, ὁ κύριος τὸν ὑπηρετὴν, ὁ δημόσιος διδάσκαλος τὸν μαθητὴν, ἐπὶ τῷ ὄρω ὁμοῦς ἵνα ὁ δέρων μὴ φονεύσῃ τὸν

δερόμενον, μὴ θραύσῃ οὐδὲν μέλος αὐτοῦ μηδὲ αἱματώσῃ αὐτόν». Οὕτως εὐρίσκομεν ἐνιαχοῦ τὸ δίκαιον τοῦ ραβδισμού (jus virgae) ὡς προσθήκην καὶ παράρτημα τοῦ φυσικοῦ δικαίου (jus naturale).

Ὁ μαθητὴς ὁ διὰ διαβολῶν θηρεύων τὴν εὐνοιαν τῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἢ ἄλλο τι ὄφελος δεόν νὰ τιμωρῆται πάντοτε δημοσίᾳ παρόντος τοῦ διαβαλλομένου, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπαναλήψεως νὰ ἀποδιώκηται τοῦ σχολείου.

Ἐπάρχουσι δυστυχῶς ἐκπαιδευτήρια καὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς ἡ νεολαία διδάσκεται μάλιστα τὴν κατασκοπὴν καὶ διαβολὴν.

Τὸ κενόν, ὅπερ ὁ νέος αἰσθάνεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μὴ ἔχων οἰκογένειαν, εἰς τὴν ἠδύνατο νὰ προσκολληθῇ ἐξ ὅλης καρδίας, ἐνεργεῖ ἐπιβλαβῶς εἰς τε τὴν ὅλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν φιλεργίαν.

Ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων παιδαγωγία ἦτο συνάμα οἰκιακὴ καὶ δημοσία, ἡ δὲ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἐν πλείστοις περιπτώσεσι μόνον ἰδιωτικὴ, ἢτοι μήτε οἰκιακὴ ἢ οἰκογενειακὴ μήτε δημοσία. Δημοσία παιδαγωγία ἐστερημένη τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας ἐν λόγῳ καὶ γραφῇ, ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, εἶνε χείρων τῆς κακῆς ἰδιωτικῆς παιδαγωγίας. Ἐὰν πλείονες ἀληθῶς πεπαιδευμένοι γονεῖς, καὶ πλείονες καλὰ θελήσεις ὑπῆρχον, θὰ συνεβούλευον τὰς ἰκανωτάτας εἰς τοῦτο καὶ μὴ πολυασχόλους μητέρας, ἀδελφάς, θείας κτλ. νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα τῆς αὐτῶν οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν καὶ γειτόνων τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς οἰκιακῆς διδασκαλίας, συνεχίζουσαι οὕτω τὸν οἰκιακὸν βίον ἀντὶ τοῦ διακόψαι αὐτὸν ἐξαίφνης καὶ οὕτως ἀποτόμως διὰ τῶν δημοσίων σχολείων καὶ τῆς ξένης διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων διδασκάλων.

Θὰ ἦτο καλόν, ἐὰν οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν αὐτοὶ ἐνίοτε παρῆσαν τῇ διδασκαλίᾳ. ἦν ἐν τοῖς δημοτικοῖς καὶ μέσοις σχολείοις τὰ τέκνα αὐτῶν διδάσκονται. Οἱ μαθηταὶ οἱ μόνον κατ' ἰδίαν διδασχθέντες δεόν ἐπὶ τινὰς μῆνας τοῦλάχιστον νὰ φοιτήσωσι καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις. Ἐὰν ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ἡ ἰδίᾳ καὶ ἡ κοινωνικὴ, ἡ οἰκιακὴ καὶ ἡ δημοσία παιδεία δὲν συμφωνοῦσιν ἀλλήλαις, τότε ἡ ἀγωγή εἶναι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτυχῆς.

Τὸ σχολεῖον μὴ ἔστω στρατῶν μηδὲ μοναστήριον. Τὸ σχολεῖον ἐφείλει νὰ ἐκπαιδεύῃ ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐχὶ στρατιώτας, μήτε μοναχοὺς.

Ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ δίδει τῷ τέκνῳ οὐ μόνον σῶμα καὶ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ διαπλάττει τὴν καρδίαν καὶ τὸ θυμικὸν αὐτοῦ καὶ πλάττει τὴν πρώτην

αὐτοῦ γλῶσσαν (ὅθεν «ἡ μητρικὴ γλῶσσα»). Τὰ ἐλαττώματα τοῦ χαρακτῆρος τῆς γυναικὸς εἶνε σχεδὸν πάντοτε συνέπεια τῶν ἀδυναμιῶν καὶ σφαλμάτων τοῦ ἀνδρός. Θυγατέρες τινὲς εὐπόρων γονέων φαίνοντι ὅτι ἀνατρέφονται μόνον, ὅπως φέρωσι τῷ ἀνδρὶ προΐκα. Αἱ γυναῖκες ἔμφυτα ἔχουσαι τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸ ἐράσμιον, τὴν εὐρυθμίαν καὶ φιλοκαλίαν, καὶ πλούσιον πνεῦμα θὰ ἦσαν οἱ ἀρμοδιότατοι προπαιδευτικοὶ διδάσκαλοι ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὥραίων τεχνῶν καὶ τῶν τεχνικῶν κλάδων, ὅσοι δὲν ἀπαιτοῦσι μεγάλην σωματικὴν δύναμιν. Τοιαύτη χρῆσις τῆς γυναικὸς ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι θὰ ἐμετρίαζε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τὴν δουλικὴν ὑποταγὴν αὐτῆς, θ' ἀνύψου τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ὑπόληψιν τοῦ ὥραίου φύλου καὶ οὐσιωδῶς θὰ ἐβελτίου τὴν παροῦσαν λυπηρὰν κατάστασιν αὐτοῦ, ἥτις κατὰ μέγα μέρος εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ταπεινῆς καὶ ἀναρμοδίου ἐνασχολήσεως αὐτοῦ.

ΑΙ ΠΕΝΤΕ ΛΟΓΟΙ

ΥΠΟ

ΕΡ. ΛΕΓΟΥΒΕ.

(συνέχ. ἴδε σελ. 398).

Θὰ προβάλω τρίτην ἀγωγὴν, καὶ τετάρτην καὶ πέμπτην. Ἄλλ' ἄς προβῶμεν κατὰ σειράν, καὶ πρὸ πάντων μὴ ἔχετε φόβον. Τὸ πρόγραμμά μου θὰ διαρκέσῃ δέκα λεπτά. Ἀπὸ τοῦ Πανθέου ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Faubourg-Poiss-annièrre. Συμπεραίνετε ποῦ σᾶς ἄγω. Μάλιστα! Εἰς τὸ Ὠδεῖον. Ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἀγωγὴ τῆς φωνῆς. Δὲν εἶνε παράδοξον, ὅτι διὰ πᾶσαν ἡμῶν ἄσκησιν ὑπάρχουσι καθηγηταί, μόνον δὲ οὐδεὶς ὑπάρχει διὰ τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην μᾶς χρησιμεύει, καὶ εἰς πᾶσαν ἡμῶν ἐργασίαν; Μᾶς διδάσκουσι τὸ κολυμβᾶν, τὸ χορεύειν, τὸ πυγμομαχεῖν, τὸ γυμνάζεσθαι, τὸ ξιφασκεῖν, ἀλλ' οὔτε τὸ ἀναγινώσκειν οὔτε τὸ ὁμιλεῖν. Ἔτι δὲ πολὺ μᾶλλον, ἐν τοῖς Λυκείοις ἐνίοτε διδάσκονται κακῶς.

Ἐν τῶν τέκνων μου ἔπρεπέ ποτε νὰ ἀπαγγείλῃ μῦθόν τινα τοῦ Λαφονταίνου καὶ ἐνεθυμεῖτο δυστυχῶς πρὸς τοῦτο τὰς συμβουλάς, τὰς ὁποίας τῷ ἔδωκα. Ἦτο τόσῳ ἀνόητον, ὥστε νὰ προφέρῃ καλῶς τὸν μῦθόν του. Παρευρεθέντες οἱ συμμαθηταί του ἐξερράγησαν εἰς δυνατὸν γέλωτα, ὃ δὲ καθη-